

О. М. Молявко

молодший науковий співробітник

Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

вул. Трьохсвятительська, 4, Київ, 01601, Україна

**ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗМІСТУ
СТАТУТУ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА**

Стаття присвячена проблемам законодавчого регулювання змісту статуту акціонерного товариства. На підставі аналізу чинного законодавства автором доводиться необхідність уніфікації законодавчого регулювання вимог до статуту акціонерного товариства, запровадження типового статуту акціонерного товариства.

Ключові слова: цивільне право, корпоративне право, акціонерне товариство, статут акціонерного товариства.

Проблем, пов'язаних із законодавчим регулюванням змісту статуту акціонерного товариства (далі — АТ), практикою застосування законодавства в зазначеній сфері, багато. Сучасне правове регулювання корпоративних відносин відрізняється суперечністю і наявністю прогалін, що тягне безліч судових спорів. На це зверталась увага такими науковцями як І. В. Спасибо-Фатеєва, О. Р. Кібенко, О. М. Вінник, В. М. Кравчук, О. В. Щербина, Н. С. Глузь, О. В. Регурецька та ін. Однак питання законодавчого регулювання змісту статуту АТ потребують додаткового дослідження, адже важливим є те, що норми права повинні бути направлені на запобігання порушенням корпоративних прав. А це, передусім, має відбуватись на етапі створення акціонерного товариства та формування позицій його статуту.

Метою цієї роботи є критичний огляд сучасного законодавства, яке встановлює вимоги до змісту статуту АТ, окреслення можливих шляхів удосконалення чинного законодавства в сфері охорони і захисту корпоративних прав.

На сьогодні вимоги до статуту акціонерного товариства встановлені ЦК України (ст. 88, 154), ГК України (ст. 57, 82), Законом «Про господарські товариства» (ст. 4, 37), Законом «Про акціонерні товариства» (ст. 13). При цьому норми з такими вимогами не завжди дублюються, а мають кардинально протилежний зміст. За логікою норми ст. 13 Закону «Про акціонерні товариства» мають бути найповнішими, оскільки цей Закон є спеціальним нормативно-правовим актом відносно інших трьох і визначає порядок створення, діяльності, припинення, виділу акціонерних товариств, їх правовий статус, права та обов'язки акціонерів. Однак це не так.

Стаття 13 Закону «Про акціонерні товариства» не містить вимог щодо необхідності у статуті акціонерного товариства вказувати відомості про права акціонерів, як це передбачено ч. 2 ст. 154 ЦК, однак передбачає розміщувати відомості про права акціонерів — власників привілейованих

акцій кожного класу (п. 7, ч. 2 ст. 13 Закону «Про акціонерні товариства»). Крім цього, ст. 13 Закону «Про акціонерні товариства» не вимагає у статуті акціонерного товариства містити відомості про порядок розподілу прибутків та збитків, як це вимагається п. 2 ст. 57 ГК України та ст. 4 Закону «Про господарські товариства», натомість відносить вирішення цього питання до виключної компетенції загальних зборів (п. 12 ч. 2 ст. 33 Закону «Про акціонерні товариства»). Зрозуміло, що вирішення цього питання забезпечується прийняттям рішення загальними зборами акціонерів, які мають значний та/або контрольний пакет акцій, не зі збитками для себе.

Не містить й вимог ані ЦК України, ані Закон «Про акціонерні товариства» щодо мети та предмету діяльності акціонерного товариства, але такі вимоги висуває ст. 4 Закону «Про господарські товариства» та ч. 2, 4 ст. 57 і ч. 2 ст. 82 ГК України. Саме мета і предмет діяльності акціонерного товариства є визначальними при прийнятті рішення інвестором про придбання акцій певного акціонерного товариства. Що стосується мети створення акціонерного товариства, то це, як правило, одержання прибутку. Складніше виходить з предметом.

На практиці досить часто при створенні акціонерного товариства заявляється один предмет його діяльності з метою залучення якнайбільшої кількості інвесторів, згодом предмет діяльності змінюється, що зумовлює втрату привабливості участі в ньому певних груп акціонерів. Але ж саме статут визначає ті умови, на яких досягнуто згоди щодо участі інвесторів в діяльності акціонерного товариства в якості акціонерів.

На нашу думку, предмет діяльності має суттєве значення для інвесторів, тому він має вказуватися у статуті, а також там має передбачатися відповідальність органів акціонерного товариства у разі виходу за межі предмету діяльності. Наприклад, у США при невказуванні предмету діяльності акціонерного товариства у статуті, у разі укладення правочину це не призводить до його недійсності, а тягне відповідальність органів управління товариством перед загальними зборами акціонерів за відхід від основної діяльності даної корпорації [1, с. 37–37].

Названі вище чотири законодавчі акти в сфері регулювання корпоративних відносин по-різному врегульовують зміст статуту, що в правозастосовній практиці викликає значні труднощі.

Так, Господарським судом Житомирської області було розглянуто позов про визнання недійсним та скасування державної реєстрації нової редакції статуту АТЗТ «Сервіс», зареєстрованого Управлінням економіки Радомишльської Райдержадміністрації за № 142 від 26 серпня 2003 р. Відмову позивачу суд, зокрема, обґрунтував тим, що ст. 13 Закону «Про акціонерні товариства» не вказує на те, що статут акціонерного товариства повинен містити відомості про засновників товариства [2]. Про те, що такі вимоги містяться у ст. 4 Закону «Про господарські товариства» в рішенні суду не згадується. Зауважимо, що судових спорів про визнання недійсним статуту через відсутність відомостей, які вимагаються законодавством, дуже багато, а їх рішення є кардинально протилежними.

На сьогодні досить складно визнати недійсними установчі документи юридичної особи. Нечіткість законодавства в цьому питанні намагаються усунути акти правозастосування. При вирішенні цього питання суди керуються положенням п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24 жовтня 2008 р. № 13, відповідно до якого суди вправі визнати недійсними установчі документи товариства за одночасної наявності таких умов: на момент розгляду справи установчі документи не відповідають вимогам законодавства; порушення, допущені при прийнятті та затвердженні установчих документів, не можуть бути усунені; відповідні положення установчих документів порушують права чи охоронювані законом інтереси позивача. Отже, недолугість законодавства так-сяк долається юридичною практикою.

Очевидно, що вимоги до статуту акціонерного товариства мають міститися в єдиному нормативно-правовому акті, при цьому мають бути чітко відмежовані норми імперативного характеру від норм диспозитивного характеру.

Чинний Закон «Про акціонерні товариства» містить багато норм диспозитивного характеру, які надають можливість враховувати як державний правовий порядок, так і правовий порядок, передбачений статутом.

Наприклад, власнику голосуючої акції надається право голосу на загальних зборах акціонерів для вирішення питань, як передбачених законом, так і статутом акціонерного товариства (п. 3 ч. 1 ст. 2), повідомлення акціонерам повинно містити інформацію, передбачену як законом, так і статутом акціонерного товариства (п. 14 ч. 1 ст. 2). Статут акціонерного товариства може передбачати створення не визначеного законодавством органу товариства (п. 15 ч. 1 ст. 2), містити випадки відповідальності акціонерів, які не повністю оплатили акції, за зобов'язаннями товариства у межах неоплаченої частини вартості належних їм акцій (ч. 2 ст. 3), встановлювати обмеження щодо строку діяльності товариства (ч. 3 ст. 3), щодо зменшення встановленого законом строку для реалізації переважного права акціонерів на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами цього товариства (ч. 3 ст. 7) тощо.

Водночас Закон «Про акціонерні товариства» містить й застереження — будь-які обов'язки акціонерів, що суперечать закону, не можуть визначатися статутом або іншими документами товариства (ч. 2 ст. 4), статутом акціонерного товариства не може бути передбачено надання засновникам товариства додаткових прав чи повноважень (ч. 3 ст. 13).

На нашу думку, вимоги загального характеру до статуту підприємницьких (господарських) товариств мають встановлюватися у ЦК України та ГК України, але спеціальні вимоги до змісту статуту акціонерного товариства мають встановлюватися саме у Законі «Про акціонерні товариства». Крім цього, як нами зазначалося вище, має бути розроблений типовий статут акціонерного товариства.

Одними з вимог законодавства, які мають відобразитись у статуті акціонерного товариства, є вимоги щодо відомостей про компетенцію загальних зборів та склад і компетенцію органів товариства.

На практиці існують випадки, коли всупереч нормам законодавства статут акціонерного товариства протиправно обмежує права акціонерів, які вимушені в судовому порядку відстоювати свої права.

Так, 13 травня 2010 р. Київським апеляційним господарським судом було винесено постанову по справі № 6/673 про визнання частково недійсним рішення загальних зборів акціонерів, визнання недійсним статуту, скасування державної реєстрації змін до статуту. Публічне акціонерне товариство «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» оскаржував рішення господарського суду, скарга залишилась без задоволення [3]. У ході судового розгляду було виявлено, що положення статуту ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» не відповідають вимогам законодавства і порушують права акціонерів.

Пунктом 9 ч. 2 ст. 33 Закону «Про акціонерні товариства» затвердження положень про виконавчий орган (правління) товариства віднесено до виключної компетенції загальних зборів акціонерів акціонерного товариства. У той же час, ст. 7 статуту, яка визначає виключну компетенцію загальних зборів акціонерів Банку, не містить норми щодо затвердження положень про виконавчий орган Банку. Всупереч п. 9 ч. 2 ст. 33 Закону «Про акціонерні товариства», абзацом 4 ч. 3 ст. 9 статуту затвердження положення про правління банку віднесено до компетенції наглядової ради Банку. Делегування даних повноважень наглядовій раді Банку позбавляє акціонерів Банку права, передбаченого п. 1 ч. 1 ст. 25 Закону України «Про акціонерні товариства», на участь в управлінні акціонерним товариством.

Також не відповідають вимогам Закону України «Про акціонерні товариства» положення статуту, які визначають порядок встановлення кількісного складу виконавчого органу. Зокрема, ч. 1 ст. 59 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачено, що кількісний склад виконавчого органу, порядок призначення його членів визначаються статутом товариства. В свою чергу, згідно з абз. 2 ч. 2 ст. 9 статуту кількість членів правління встановлюється рішенням наглядової ради, що прямо суперечить вимогам ч. 1 ст. 59 Закону України «Про акціонерні товариства». Жодних доводів ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк» на обґрунтування правомірності даних приписів статуту суду не подав. До цього додамо, що наведена постанова містить й інші приклади невідповідності статуту ПАТ законодавству, а зазначена справа є досить показовою в частині порушення прав акціонерів саме через невідповідність положень статуту нормам законодавства.

Найпоширенішими є судові спори, пов'язані з порушенням положень закону і статуту акціонерного товариства щодо компетенції ради акціонерного товариства, яка перебирає на себе повноваження загальних зборів [4].

Таким чином, застосування окремих законодавчих норм, направлених на охорону і захист корпоративних прав, має певні труднощі при їх застосуванні учасниками корпоративних відносин, судом, зокрема, внаслідок відсутності чітких формулювань закону, які допускають різне розуміння змісту його норм, надають можливість вибірково підходити до їх застосування.

Не зайвим буде тут нагадати слова І. Т. Тарасова про те, що статут — це не закон, але він повинен дублювати певні положення закону, які охороняють публічні інтереси [5, с. 18]. Його спроби вирішити проблему безконтрольності засновників при розробці статуту були залишені без уваги. При цьому нагадаємо, що за часів І. Т. Тарасова існував жорсткий державний контроль за створенням акціонерних товариств — їх виникнення відбувалося в дозвільному порядку, а статут акціонерного товариства затверджувався Радою Міністрів Російської Імперії або Державною Думою, якщо засновники бажали для свого товариства винятки з чинних законів [6, с. 110, 113, 131, 152–153].

Такі спроби робляться й зараз науковцями, зокрема, шляхом запровадження типових форм статутів акціонерних товариств [7, с. 170], що, на нашу думку, є цілком доцільним, зважаючи на значну кількість нормативно-правових актів, які неоднозначно врегульовують корпоративні відносини, численні порушення прав як акціонерів, так і самих засновників. Такі б типові форми закріплювали конкретну поведінку учасників корпоративних відносин, сприяли б зменшенню кількості корпоративних спорів, стабільності економічних відносин в суспільстві. Такі форми мають втілити всі особливості, які притаманні фактичним цивілізованим корпоративним відносинам, гарантувати статус суб'єктів не тільки на стадії набуття корпоративних прав, а й на стадії їх реалізації і припинення.

Проблеми корпоративних відносин полягають не тільки в суперечливому законодавчому регулюванні змісту статуту АТ. Додаткового вивчення потребують також норми законодавства щодо захисту прав міноритарних акціонерів.

Література

1. Гританс Я. М. Корпоративные отношения: Правовое регулирование организационных форм / Я. М. Гританс. — М.: Волтерс Клувер, 2005. — С. 37.
2. Рішення Господарського суду Житомирської області по справі № 2/175-НМ від 7 грудня 2010 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13237853>
3. Про визнання частково недійсним рішення загальних зборів акціонерів, визнання недійсним статуту, скасування державної реєстрації змін до статуту : Постанова Київського апеляційного господарського суду від 13.05.2010 р. по справі № 6/673 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9501747>
4. Рішення Господарського суду Львівської області від 15.11.07 р. по справі № 18/312 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1190046>
5. Тарасов И. Т. Учение об акционерных компаниях / Тарасов И. Т.; Редкол.: Ем В. С., Козлова Н. В., Корнеев С. М., Кулагина Е. В., Ломакин Д. В., Панкратов П. А. — М.: Статут, 2000. — С. 18.
6. Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права /по изданию 1914 г. / Шершеневич Г. Ф.; Вступ. ст. Е. А. Суханова. — М.: Спарк, 1994. — С. 110, 113, 131, 152–153.
7. Кібенко О. Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи: перспективи використання європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. — Х.: Страйд, 2005. — С. 170.

О. М. Молявко

Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины
ул. Трёхсвятительская, 4, Киев, 01601, Украина

**НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО
РЕГУЛИРОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ УСТАВА АКЦИОНЕРНОГО
ОБЩЕСТВА**

Резюме

Статья посвящена освещению проблем законодательного регулирования содержания устава акционерного общества. На основании анализа действующего законодательства автор доказывает необходимость унификации законодательного регулирования требований к содержанию устава акционерного общества, введения типового устава акционерного общества.

Ключевые слова: гражданское право, корпоративное право, акционерное общество, устав акционерного общества.

O. M. Moljavko

National Academy of Science of Ukraine
Koretsky Institute of State and Law
Triokhsviatytelska, 4, Kyiv, 01601, Ukraine

**SOME PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF JOIN-STOCK
COMPANY CHARTER CONTENTS ISSUES**

Summary

The article is dedicated to interpretation of legal regulation of join-stock company charter contents issues. This article proves the necessity of legal regulation of join-stock company charter contents demand and preamble of standard join-stock company charter unification in accordance to author's analysis of current law.

Key words: civil law, corporative law, join-stock company, join-stock company charter.